EKKLESIA AMSTERDAM zondag 15 november
Jozef, de 'voedstervader' van Egypte
Kees Kok

De Bijbel is als een spiegelpaleis. Alle verhalen, van Genesis tot Openbaring, weerspiegelen, vergroten of verkleinen elkaar. Het ene verhaal is soms de lachspiegel van het andere, of zet het op z'n kop. Humor en grootspraak tieren daarbij welig. Wie hoog staat aangeschreven wordt regelmatig in zijn hemd gezet. In de verhalen over Jozef aan het hof van Farao herkennen we de verhalen over Daniël aan het hof van Nebukadnessar. Dat zeer uitvoerige succesverhaal van Jozef in Egypte, waarmee het boek Genesis afsluit, is een grandioze omkering van het uittochtverhaal dat er op volgt, in het boek Exodus. Daarin worden de Israëlieten als slaven uitgebuit en moet er juist een uittocht uit Egypte komen. In de verhalen over Jozef daalt Jakob, alias Israël, met zijn zonen, uit Kanaän, waar hongersnood heerst, af naar Egypte, dat misschien wel geen land van melk en honing is, maar wel van overvloedig graan, van brood. En, zoals we uit een ander bijbelboek (Numeri) weten: ook van vis, komkommers, meloenen, uien en knoflook. In deze verhalen lijkt niet Kanaän, maar Egypte het 'beloofde land'.

In Kanaän, het land van zijn vaderen, van Abraham, Isaak en Jakob, gaat het niet goed met de dromerige puber Jozef. Hij wordt door zijn elf broers gehaat vanwege zijn status als lievelingskind van vader Jakob en om zijn irritante dromen, waarin die broers voor hem moeten buigen. Ze dumpen hem in een put. Voorbijtrekkende handelaars trekken hem eruit en verkopen hem voor twintig zilverlingen aan de Ismaëlieten, die hem op hun beurt in Egypte verkopen aan Potifar, een hoge ambtenaar van farao. In diens huis maakt Jozef carrière, maar raakt hij ook verwikkeld in de erotische netten van diens echtgenote en belandt als vermeende me-too-dader in het gevang. Maar dan komt er een keer in zijn lot. Net als Daniël bij Nebukadnessar blijkt hij als enige de dromen van de Egyptische hoge heren en zelfs van de hoogste, de farao-god, uit te kunnen leggen. We hoorden de beroemde dromen over de zeven vette korenaren en zeven vette koeien die door zeven magere aren en zeven magere koeien worden verslonden. Jozef legt uit: om te voorkomen dat er in de magere jaren hongersnood komt, moeten de zeven magere jaren door de zeven vette jaren worden gecompenseerd. Farao is een verstandige man en stelt Jozef aan tot zijn rechterhand om die grote economische klus te klaren. Als een ware communistische leider confisceert hij in de vette, welvarende, vruchtbare jaren, alle land en de meeropbrengst ervan, om het in magere jaren die onherroepelijk zullen komen, te kunnen verdelen, zodat niemand honger hoeft te lijden. Alles voor allen.

Natuurlijk had Jozef de farao als absolute heerser aan zijn zijde en kon hij zijn economische belastingprogramma zonder oppositie doorvoeren. De VVD bestond nog niet. Als Jozef in onze tijd had geleefd, had hij vast de Nobelprijs voor Economie gekregen. Opmerkelijk is dat ook in de loop van de latere Westerse geschiedenis Joden zich wereldwijd vaak op dezelfde manier dienstbaar maken aan het land waar zij wonen. Veertig procent van alle Nobelprijzen voor de Economie werd aan Joodse geleerden toegekend. En van alle soorten Nobelprijzen ging tweeëntwintig procent naar Joodse kunstenaars, schrijvers en geleerden, terwijl de wereld slechts 0,2% Joden telt. Daar zijn goede redenen voor aan te voeren: Joodse kinderen worden doorgaans al op zeer jonge leeftijd getraind in lezen, schrijven, rekenen en vooral denken. Joden zijn als mens natuurlijk niet per se beter of slechter dan andere mensen, maar ze zijn vaak wel meer mens, meer mans en meer vrouws, en hun intellectuele en artistieke prestaties zijn op praktisch alle levensterreinen ongeëvenaard.

Maar soms lijkt het of hun kritische vermogens capituleren als het gaat om het land dat sinds 1948 weer de naam van hun aartsvader Jakob, 'Israël' draagt. Afgelopen maandag, bij de herdenking van de *Kristallnacht* van 1938, typeerde Chanan Hertzberger – voorzitter van het Centraal Joods Overleg – de deelnemers aan

de Rode Lijn botweg als ‘Hamas-aanhangers’ en antisemieten. Alsof de politiek van de staat Israël onaantastbaar is, alsof er in de bijbelse geschiedenis van Israël nooit sprake is geweest van profeten die de koningen en hun beleid vervloekten – minstens even hard als het beleid van andere staten en hun koningen. Als Hertzberger en al die andere rabiate verdedigers van Israëls actuele politiek consequent zijn, moeten zij alle profeten, van Elia tot Amos en van Jesaja tot Maleachi, voortaan beschouwen als antisemieten, inclusief de talloze Joodse schrijvers, politici en journalisten die al sinds meer dan een eeuw waarschuwen tegen een Joodse staat die geen rekening houdt met de daadwerkelijke bewoners. Daar kan je nieuwe bijbelboeken mee volschrijven.
Zoals Abel Herzberg, die in 1939, nota bene in een brochure van de Nederlandse Zionistenbond, waarschuwde: ‘Hetzelfde nationalisme dat een zegen is voor een volk, zolang het de vervulling eist van diens primaire nationale levensvoorwaarden, kan worden tot een vloek, als het (...) zijn innerlijke kracht misbruikt ter bestrijding en vernietiging van de nationale levensvoorwaarden van anderen.’
De ‘kinderen van Israël’ hebben na tweeduizend jaar weer een eigen nationale staat gekregen en gedragen zich als bezitters van het land. Zij kennen daarbij geen pardon meer voor de anderen, de Palestijnen. Zij moeten weg, ook al delen ze lang niet allemaal de wrede droom van Hamas, dat alle Israëli's weg moeten, de zee in. Ze moeten weg om elke vierkante meter vermeend bijbels grondgebied te kunnen bezetten. Alles wordt daartoe wederrechtelijk – ook dwars tegen alles waar hun eigen Tora voor staat – vernietigd: hun huizen, hun olijfbomen, hun levens. ‘Ontij, ongeest, onland, onrecht.’ Hoelang nog?

Je kunt de verhalen over Jozef lezen als pleidooien voor een rechtvaardige wereldorde, met Egypte als voorbeeld van een beloofd land. Een land waar alle volkeren van verre op zilvervloten naartoe komen, omdat daar een nieuwe, omgekeerde wereld begint. Zoals in ons verhaal geschreven staat; ‘Van overal op aarde kwam men naar Egypte om brood te kopen van Jozef.’ Ook Jakob met zijn zonen, uit Kanaän. Er bestaan geen vaste beloofde landen. Alle landen kunnen op hun tijd dragers van de belofte zijn, gevers van het ‘brood der vrijheid’. Is het niet prachtig dat, voordat Egypte de reputatie krijgt van duisternis-land, een slavenland, waarin Israël schreeuwt om Uittocht, het zo wordt geroemd als land van toevlucht. Zeker: dankzij Jozef, en zoals het verhaal wil, mede dankzij de God die Jozef aan de macht helpt. De God van alle tijden, alle landen en van alle mensen. De God die met Jakob en zijn hele misjpoge mee afdaalt naar Egypte, om hem daar te laten overleven. En ik vermoed dat de evangelist Mattheüs aan dat verhaal denkt als hij Jozef, de ‘voedstervader’ van Jezus, met zijn verse gezin naar Egypte laat ontkomen aan de Judese kindermoordenaar koning Herodes. Ook weer zo’n omdraaiing van het bijbelse perspectief. Jozef, in een put gegooid, ten dode opgeschreven, wordt uiteindelijk de ‘voedstervader’ van Egypte, ja, van heel de wereld.

Al die breed uitgesponnen verhalen van de Tora werden verteld en doorverteld in tijden van ballingschap, in de verstrooiing, ver weg van het eigen land. Om de moed erin te houden. En misschien ook als lessen om niet alleen te leven voor eigen huis en haard en land, maar mee te bouwen aan een wereld waar alles voor allen is. Om in tijden van vloek en tijden van zegen brood en ademtocht te delen. ‘Opdat nu eindelijk uw wil geschiede en mensen niet meer sterven van de honger.’ Want: ‘Wie niet leeft om zelfbehoud, leven vindt hij honderdvoud.’